

Vydává federální ministerstvo financí ve spolupráci se Státní bankou československou ve vydavatelství *Economia*, a. s. Praha

© federální ministerstvo financí

Adresa redakce: Vinohradská 49,
120 74 Praha 2

Telefon: 253 018 nebo 2110, linka 361

Vedoucí redaktor: Ing. Ivan Kočárník, CSc.

Publishers: Federal Ministry of Finance in Cooperation with Czechoslovak State Bank in Publishing House *Economia*, Prague

© Federal Ministry of Finance

Editor's Office: Vinohradská 49,
120 74 Prague 2, CSFR

Editor in Chief: Ivan Kočárník

OBSAH

- E. ŠÍP: Ceny spotřebitelského trhu — úvahy a předpovědi 497
J. ZÁHORKA: K problémům regulace trhu zemědělských výrobků 506
M. KOHOUTEK: Tendence ve vývoji úsporových vkladů obyvatelstva v letech 1990—1991 511
J. KINKOR: Veřejný dluh a budoucí generace 521

Finance a úvěr v zahraničí

- J. OWENS: Zdaňování místních stupňů státní správy — 2. část 527
T. J. RIHA: Teoretické a praktické perspektivy změn v rozpočtovém systému Austrálie 539

Informace 547

Uprostřed čísla:

Frederic S. MISHKIN: **Ekonómie peněz, bankovníctví a finančních trhů** (na pokračování — 14. část) ss. 425—444

Všechny bibliografické údaje včetně údajů o autorských právech jsou uvedeny u prvního pokračování v č. 1/91 tohoto časopisu.

Publikováno po dohodě s College, sekci vyd. HarperCollins Publishers

CONTENTS

- E. ŠÍP: Consumer Prices — Reflections and Forecasts 497
J. ZÁHORKA: Problems of Regulation of Agriculture Market 506
M. KOHOUTEK: Tendencies in the Development of Savings Deposits of Households in 1990 and 1991 511
J. KINKOR: Public Debt and Future Generations 521

Finance and Credit Abroad

- J. OWENS: Local Government Taxation — 2nd Part 527
T. J. RIHA: Theoretical and Practical Perspectives of Changes in the Budgetary System of the Australian Federation 539

Information 547

In the middle of this issue:

Frederic S. MISHKIN: **The Economics of Money, Banking, and Financial Markets** (To Be Continued — Part XIV) pp. 425—444

You can find all bibliographical data including particulars on copyright in part I of the series in No 1/91 of this journal.

Published by arrangement with College, a division of HarperCollins Publishers.

DT: 338 5:330.123.4/.5(437)

Ceny spotřebitelského trhu — úvahy a předpovědi

Emanuel ŠÍP*

Od 1. ledna 1991, kdy byla v Československu zahájena svým rozsahem i cíli ojedinělá ekonomická transformace, projeví se i na čs. spotřebitelském trhu dosud nepoznané vlivy. Po více než padesáti letech řízeného hospodářství se spotřebitelský trh začal vracet k přirozené hře nabídky a poptávky, ke skutečným tržním poměrům se vším, co s tím souvisí. Ceny spotřebitelského trhu — dosud v rozhodující míře stanovované administrativně jako pevné ceny, doprovázené převahou poptávky a chronickou nedostatkostí řady produktů — byly z podstatné části uvolněny a podřízeny pouze vlivu trhu. Regulace spotřebitelských cen potravin, zpočátku poměrně rozsáhlá (existovaly např. maximální ceny brambor, mouky, cukru, masa vepřového, kuřat, vajec a mléka), byla s postupem stabilizace cenové hladiny odbourávána a nyní se již neuplatňuje.

První etapa cenového přizpůsobení nebyla jednoduchá, protože se v tutéž chvíli setkaly tři hlavní faktory, jež jsou schopné i samostatně způsobit podstatný růst cen. První z nich souvisel s plánovaným přechodem obchodu se SSSR a jinými východoevropskými státy na účtování ve volně směnitelných měnách a světových cenách. Relativní zdražení dovážených vstupních surovin a naopak zlevnění vyvážených méně kvalitních strojírenských výrobků ovlivnilo nejen hladinu spotřebitelských cen, nýbrž i vývoj platební bilance. Druhým faktorem bylo několikafázové znehodnocení (devalvace) koruny s cílem nahradit dosavadní uměle nadsazený přidělový kurs čs. koruny kursem tržním. V těchto souvislostech se třetí faktor — uvolnění cen v podmínkách relativně uzavřené ekonomiky s řadou monopolů — na celkovém růstu cen podílel jen zhruba z jedné třetiny.

* Ing. Emanuel Šíp, pracovník FMF Praha
Příspěvek byl redakci předán 9. 10. 1991.

V důsledku všech tří výše zmíněných jevů došlo v období po vyhlášení deregulace cen k výraznému šokovému nárůstu cen, a to i u produktů s cenami dosud dlouhodobě stabilními. Během měsíce ledna 1991 stoupla hladina spotřebitelských cen v průměru o 25 % a v únoru 1991 o dalších 7 %. Při téměř nezměněné úrovni příjmů obyvatelstva tak došlo k citelnému poklesu reálné životní úrovně o 20 — 30 %. Počátkem března 1991 se však růst spotřebitelských cen začal výrazně zvolňovat a v měsících červenci a srpnu 1991 se prakticky zastavil. Původní očekávání, že se vzestup cen při důsledném uplatnění finanční restriktivní politiky zablokuje, se v podstatě splnilo.

Chování spotřebitelů v průběhu těchto mnohdy zásadních zvrátů bylo velmi střízlivé a rozvážné. Prokázal se — po kolikáté již — dlouhodobý poznatek, že se rozhodování spotřebitelů při uplatňování poptávky po zboží a službách řídí racionálními motivy a že hlavní příčiny tržních poruch a výkyvů spíše souvisejí s makroekonomickou politikou státu a chováním firem. Nákupní vlna po nepotravinářském zboží, vyvolaná v předvánočním období zejména chystaným uvolněním cen a inflačními expektacemi, počátkem roku 1991 odezněla. Po krátkém poklesu, vyvolaném nárazem rostoucích cen na rodinný rozpočet, se začal v dubnu 1991 objem nerealizované kupní síly (úspor a peněz v hotovosti) v domácnostech opět zvětšovat a brzy nato překročil počáteční stav roku 1991. Určitým důkazem účinnosti ekonomické transformace je také to, že domácnosti již reagují na nejistotu v ekonomických podmínkách spíše ukládáním peněz, a nikoliv hromaděním zásob zboží, jak bylo dříve obvyklé.

Údaje o vývoji vybraných hlavních charakteristik spotřebitelského trhu (index životní úrovně vzniká podílem prvních dvou indexů) v období od ledna 1991 podává *tabulka č. 1*.

Tabulka č. 1 Vývoj hlavních charakteristik spotřebitelského trhu (stejně období minulého roku = 100)

		peněžní příjmy obyvatelstva	spotřebitelské ceny	životní úroveň
leden	1991	115,5	145,6	79,4
únor	1991	108,5	155,6	69,7
březen	1991	110,2	162,8	67,7
duben	1991	116,6	165,4	70,5
květen	1991	117,9	168,7	69,9
červen	1991	113,2	171,3	66,1
červenec	1991	107,9	159,1	67,8
srpen	1991	112,6	155,3	72,5

Přes určité zkreslení vyplývající z faktu, že indexy spotřebitelských cen odrážejí také vliv nápravy cen potravin z července 1990, kdy šlo o klasické administrativní cenové opatření s plnou příjmovou kompenzací vlivu cen, tabulka přiměřeně dokumentuje růst cen a jeho zastavení, stejně jako vývoj příjmů a rozměr poklesu životní úrovně obyvatelstva (zhruba o 30 — 35 %).

Hypotéza o stadiích cenového přizpůsobení a skutečné výsledky

Na základě zobecnění prvních zkušeností vyslovil autor tohoto článku na jaře t. r.¹ určitou hypotézu o tom, jak se přizpůsobují v čs. podmínkách zejména spotřebitelské

¹ Hospodářské noviny č. 99 ze dne 23. května 1991

ceny po liberalizaci k 1. 1. 1991. Předpokládané přizpůsobovací schéma se členilo na 3 základní fáze:

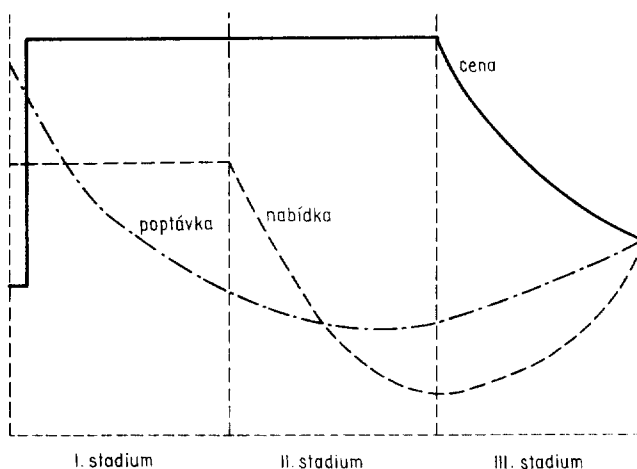
I. stadium bylo charakterizováno *prudkým vzestupem ceny a odpovídajícím poklesem poptávky*, přičemž nabídka v tomto období zůstává neměnná, popřípadě mírně klesá;

II. stadium, při němž místně monopolní obchodníci reaguji na pokles poptávky nikoliv snížením ceny, nýbrž omezením nákupu od výrobců; tím dochází *k velmi strmému poklesu nabídky, který dokonce někdy předstihne pokles poptávky*. Ceny zůstávají stabilizovány na prvotní vysoké úrovni;

III. stadium, kdy výrobci, zahlceni zásobami neprodaných výrobků, hledají přímou cestu ke spotřebiteli a obcházejí tak stupeň obchodu. Obchod je nucen přistoupit ke snížení ceny, v důsledku těchto souvislostí *nabídka stoupá, pokles poptávky se zastavuje a ceny klesají a ustalují se definitivně na nové rovnovážné úrovni*.

Hypotetický vývoj vzájemného přizpůsobení ceny, nabídky a poptávky v průběhu těchto stadií znázorňují *grafy č. 1 a 2*.

Graf č. 1 Cena, nabídka a poptávka ve stadiích přizpůsobovacího procesu

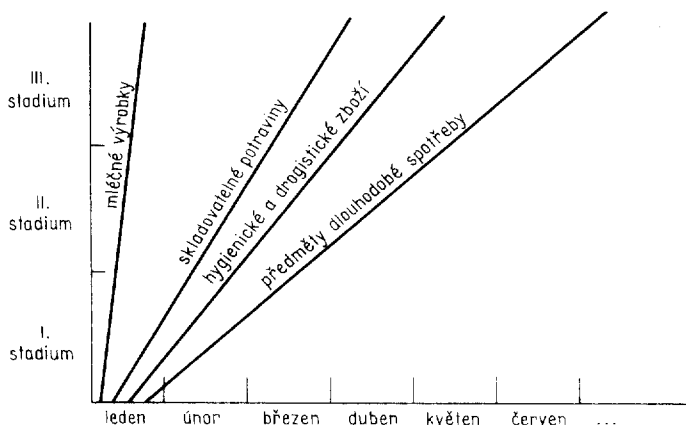
Protože nebyly a dosud nejsou k dispozici údaje o vývoji prodaného množství, předpokládalo se, že základem ověření tohoto vývoje by bylo nalezení časového okamžiku, v němž se křivka vývoje cen zlomí a začne výrazněji klesat (viz graf č. 1). To by bylo znamením příchodu III. stadia definitivního přizpůsobení ceny. Zmíněný vývoj měl proběhnout postupně od neskladných potravin přímých dodávek (mléčné výrobky) až po předměty dlouhodobé spotřeby a počítalo se, že by neměl zabrat více času než 6 až 7 měsíců. Tato představa je znázorněna v grafu č. 2.

Na základě statistických údajů za leden — srpen 1991 je možné již tuto hypotézu částečně ověřit.

Definovali jsme proto čtyři výběrové sortimentní skupiny spotřebního zboží, které představují určité typické komodity s podobnými intervaly skladovatelnosti i spotřeby:

SKUPINA A — neskladovatelné potraviny: maso a masné výrobky, mléko a mléčné výrobky, tuky, chléb, pšeničné pečivo,

Graf č. 2 Časový průběh stadií I-III u různých druhů spotřebního zboží

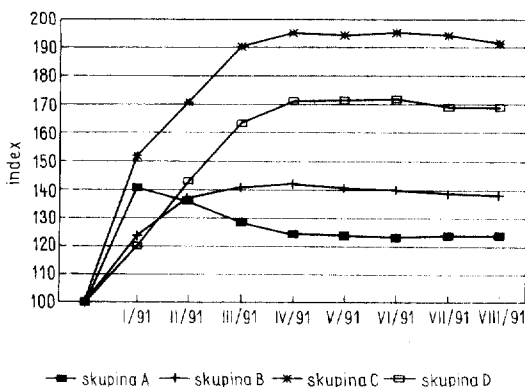
SKUPINA B — *skladovatelné potraviny*: mouky a krupice, výrobky z rýže, cukr, ostatní potravinářské zboží,

SKUPINA C — *nepotravinářské zboží denní potřeby*: papír a papírenské výrobky, hygienické, zdravotnické a drogistické zboží, tabák a tabákové výrobky, cementy,

SKUPINA D — *předměty dlouhodobé spotřeby*: zařízení pro domácnost, potřeby pro domácnost, kulturní zařízení.

Z údajů o měsíčním vývoji cen podle skupin sortimentu A — D (viz *tabulka č. 2*) lze odvodit ve všech čtyřech skupinách nástup tendence ke stagnaci cen, a to u skupiny A počínaje únorem 1991, u skupiny B od dubna 1991 a ve skupinách C a D od května 1991. Stupňovitost časového posunu počínaje neskladovatelnými potravinami a konče předměty dlouhodobé spotřeby je z výběrového vzorku zřejmá. S výjimkou skupiny A však stále chybí výraznější fáze poklesu cenové hladiny. Zcela zjevně je to patrné na

Graf č. 3 Cenové přizpůsobení podle skupin A — D

Tabulka č. 2 Údaje o měsíčním vývoji cen podle skupin sortimentů (prosinec 1990 = 100)

	váhy	index I/91	index II/91	index III/91	index IV/91	index V/91	index VI/91	index VII/91	index VIII/91
SKUPINA A:	136,0514	140,5	136,1	128,2	124,2	123,4	122,9	123,0	123,3
maso a masné výrobky	77,2482	132,9	130,0	123,0	119,1	118,0	118,1	118,4	118,5
mléko a mléčné výrobky	26,8533	154,9	151,8	140,0	135,3	135,7	135,5	136,2	136,8
tuky	16,7798	134,8	124,3	113,1	110,8	109,5	106,2	105,5	104,8
chléb	6,3975	163,6	155,1	150,8	147,0	148,3	146,7	145,8	147,0
pečivo pšeničné	8,7725	157,9	151,3	151,6	142,9	142,5	141,2	140,5	142,1
SKUPINA B:	40,1930	123,4	137,1	140,6	141,6	140,3	139,7	138,3	137,9
mouky a krupice	2,9119	120,3	124,1	124,3	124,1	124,3	124,3	124,4	124,8
výrobky z rýže	1,2984	126,7	139,9	154,3	186,2	198,0	201,7	199,5	197,5
cukr	5,2508	151,6	168,7	168,6	166,0	161,4	157,5	155,1	154,1
ostatní potravinářské zboží	30,7319	118,8	132,8	136,8	137,2	135,8	135,4	134,2	133,8
SKUPINA C:	60,4620	151,9	170,4	190,2	195,2	194,3	194,8	194,1	191,6
papír a papírenské výrobky	7,1000	268,7	262,5	252,5	253,5	240,9	241,9	236,0	229,0
hygienické a drogistické zboží	32,1437	125,3	159,0	199,6	209,3	210,4	211,6	212,1	209,5
tabákové výrobky	18,7962	149,9	153,2	151,4	150,8	150,5	149,7	149,3	148,4
cementy	2,4222	177,5	185,5	183,6	181,4	183,4	183,1	181,2	179,6
SKUPINA D:	111,2569	120,6	143,0	163,2	170,7	170,9	171,8	168,9	168,9
zařízení pro domácnost	45,1033	119,6	144,7	166,7	173,0	174,1	174,3	171,1	170,8
potřeby pro domácnost	38,2812	109,8	131,8	163,9	180,0	185,6	190,2	188,9	189,4
kulturní zařízení	27,8723	137,1	155,6	156,5	154,2	145,7	142,4	137,8	137,8

grafu č. 3, sestaveném z indexů se základem prosinec 1990. Existují formálně tři hlavní možnosti vysvětlení:

1. nabídkové ceny výrobců a obchodníků se zdola velmi citlivě přibližovaly rovnovážné úrovni, která bude pouze dosažena, avšak již nebude překročena;
2. původní odhad příchodu stadia III u výrobků ze skupin B, C a D byl nerealistický a pokles ceny na rovnovážnou úroveň teprve proběhne;
3. projevila se klasická „lepkavost“ cen a přizpůsobení bude probíhat necenovou cestou, zčásti snížením nabídky, zčásti růstem peněžních příjmů domácností.

Obecně je dosti těžké rozhodnout o tom, které z vysvětlení u jednotlivých skupin převažuje, tím spíše, že se jedná o výběrové skupiny sortimentů. Jde pravděpodobně do určité míry o kombinace všech tří faktorů. Zdá se však, že varianta *citlivého přibližování nabídkových cen rovnovážné úrovni* je daleko méně pravděpodobná s ohledem na značně nevyvážené a nedomyšlené strategie chování řady podniků a firem v podmínkách vznikajícího trhu po 1. lednu 1991. U skupiny B pravděpodobně hrála roli i regulace maximálními cenami (mouka, cukr), která zploštila jak případný vstupní cenový skok, tak i pozdější možné cenové přizpůsobení. Asi je možné za pravděpodobné vysvětlení pokládat faktor *opožděného příchodu stadia konečného přizpůsobení cen*, což je důsledkem „ztuhlosti“ podnikových reakcí, mj. i obtíží s přeceňováním a tvorbou cenové strategie, spolu s faktorem „lepkavosti“ cen, který vyplývá z rozsahu monopolizace ekonomiky, a tudíž většího prostoru pro necenové nabídkové přizpůsobení. Lze

tedy očekávat, že původně uvažovaný časový horizont přizpůsobení nabídky, poptávky a cen bude delší, než se předpokládalo, přičemž výsledný přizpůsobovací pokles ceny bude podstatně menší. Nelze vyloučit konečkonců ani vliv metodických nebo informačních zkreslení při sběru údajů pro počítání cenových indexů.

Rozdíl mezi indexy spotřebitelských cen v ČR a SR

Dalším zajímavým problémem je rozsah rozdílů mezi indexy spotřebitelských cen v ČR a SR a hledání jejich příčin. Vývoj za období leden — srpen 1991, pokud jde o rozdíl v indexech spotřebitelských cen mezi ČR a SR (měřeno v procentních bodech), ukazuje *tabulka č. 3*.

Tabulka č. 3 Rozdíly v úrovni indexů spotřebitelských cen mezi ČR a SR (prosinec 1990 = 100)

	zboží celkem			potraviny			nepotravinářské zboží		
	ČR	SR	rozdíl (body)	ČR	SR	rozdíl (body)	ČR	SR	rozdíl (body)
I/1991	125,8			131,3			123,0		
II/1991	133,5	136,9	+3,4	132,0	134,0	+2,0	138,3	144,2	+ 5,9
III/1991	139,3	144,9	+5,6	129,0	131,3	+2,3	153,0	163,5	+10,5
IV/1991	142,6	146,1	+3,5	127,0	128,6	+1,6	159,8	167,0	+ 7,2
V/1991	145,4	148,9	+3,5	125,9	128,6	+2,7	165,5	172,0	+ 6,5
VI/1991	148,0	151,6	+3,6	125,8	128,3	+2,5	166,1	173,3	+ 7,2
VII/1991	147,6	152,5	+4,9	125,9	129,4	+3,5	164,7	172,7	+ 8,0
VIII/1991	147,6	153,2	+5,6	125,8	128,6	+2,8	164,6	175,7	+11,1

Odhlédneme-li od neúplných údajů za měsíc leden, neumožňujících rozklad na ČR a SR, projevuje se od samého počátku rychlejší růst cen v SR. Odlišnost cenového vývoje vyvrcholila poprvé v březnu t. r. (rozdíl 5,6 procentních bodů) a po určitém vyrovnání červencové a srpnové údaje opět vykazují nárůst rozdílu. Jakkoliv nejsou rozdíly příliš závažné, přece lze z dosavadního vývoje usuzovat, že protiinflační restriktivní politika je v českých zemích o něco úspěšnější než na Slovensku.

Potenciální vlivy působící na rozdíl cenových indexů v ČR a SR lze shrnout asi takto:

- určitá přirozená vazba mezi velikostí inflační mezery (přebytečné agregátní poptávky) a výchozí úrovní výkonnosti ekonomiky — při přechodu k tržní ekonomice po druhé světové válce i dnes lze vyzorovat větší inflaci při odstranění inflační mezery v ekonomikách méně vyvinutých než ve výkonnějších (Itálie v porovnání se SRN; Polsko, Rumunsko, SSSR v porovnání s Maďarskem nebo ČSFR). Podle seriálních odhadů je slovenská ekonomika o 10 — 20 % méně výkonná než česká;
- menší rozsah slovenského trhu, a tedy o něco větší úroveň monopolizace ekonomiky; to ústí také v silnější ekonomické i politické prosazování zájmů monopolních lobby;
- politický faktor — méně důsledná orientace na restriktivní politiku, nižší rozpočtová kázeň, větší tlaky na populární opatření;
- psychologický faktor — zejména o něco nižší důvěra v radikální ekonomickou reformu. Spotřebitelé na Slovensku očekávali dlouhodobější a rozsáhlejší růst cen než čeští spotřebitelé, a tak byli schopni přijmout i zvýšené ceny krátce po propuknutí

liberalizace. Očekávání vyšší inflace nakonec k vyšší inflaci v konečném důsledku vedlo.

Při vcelku konstantním účinku vlivů ad a) a b) bude další vývoj rozdílu ve vývoji cenových indexů mezi ČR a SR záviset především na vývoji politických a psychologických faktorů. Psychologický účinek zastavování růstu cenové hladiny a celkové úspěšnosti reformy může oslabit prvky iracionálního chování spotřebitelů na trhu SR a posílit tak zpětné účinky poptávkových omezení blokujících cenový růst. Na druhé straně politické vlivy usilující o větší expanzivnost rozpočtové politiky SR mohou vyvolat i katastrofický spirálovitý vývoj: vyšší rozpočtové výdaje mohou posílit poptávku a iniciovat růst cen; to může být přičteno k tíži federální ekonomické reformě s dalšími požadavky na „záchrannou“ rozpočtovou expanzi. Konečným důsledkem této katastrofické spirály může být kromě negativních sociálních dopadů také dezintegrace dosud poměrně stejnorodé ekonomiky ČSFR.

Vliv snižování sazeb daně z obrátu na hladinu cen

Od 2. května t. r. došlo ke snížení základních sazeb daně z obrátu, a to z 32 % na 29 %, z 22 % na 20 % a z 12 % na 11 % z prodejní ceny a od 1. července t. r. byla opět selektivně snížena řada daňových sazeb převodem zboží do nižších daňových kategorií.

Samotný vliv globálního snížení základních sazeb daně z obrátu — provedeného k 2. květnu — na spotřebitelské ceny by bylo možné kvantifikovat zhruba ve výši o něco překračující 1 % ze současné cenové hladiny, z toho kolem 2 % u cen nepotravinářského zboží. Vliv převodu některých sortimentů spotřebního zboží do nižších daňových sazeb lze vymezit hodnotou rovněž kolem 1 % ze současné cenové hladiny.

Ani tyto poměrně nízké procentní podíly předpokládaného poklesu cenové hladiny nebyly po úpravě sazeb daně z obrátu docíleny. Úroveň spotřebitelských cen v období květen — srpen 1991 (bez vlivu tuhých paliv) stoupla o 1,3 %, z toho u nepotravinářského zboží klesla pouze o 0,8 % (z čehož největší část připadá na měsíc červenec). Znamená to, že značná část vlivu snížení daňových sazeb se do pohybu cen nepromítla.

Nejvýraznější pokles cen v měsících červenci a srpnu 1991 byl zaznamenán u strojrenského spotřebního zboží (pračky, rozhlasové přijímače, barevné televizory, reprodukcční přístroje a zařízení ap.), přičemž rozhodující část tohoto poklesu připadá na měsíc červenec. V některých případech výrobci nabízeli ceny, které svým snížením skutečně odpovídaly zhruba vlivu poklesu daně z obrátu. Problém je v tom, že se ještě dlouho v obchodních systémech nacházely rozsáhlé obtížně prodejné zásoby zboží nakoupené ještě před květnem t. r. za ceny obsahující staré sazby daně z obrátu. Pro řídicí struktury obchodních podniků nebylo skutečnou „životní nutností“ pokusit se těchto chybě nakoupených zásob ihned zbavit za nižší cenu. V tom lze obecně spatřovat hlavní příčinu zpožděného promítnutí vlivu snížení daňových sazeb do cen.

Tržní ekonomika je řízena zákony obdobnými zákonu zachování hmoty a energie; znamená to, že obdobná makroekonomická opatření, jako je globální nebo výběrové snížení sazeb daně z obrátu, se nutně musejí projevit, i když výběr sortimentu zboží, kde dojde k poklesu ceny, závisí na konkrétní relaci poptávky a nabídky. Lze očekávat, že v závislosti na postupném vzniku odbytových systémů alternativních vůči monopolizovanému a kartelizovanému státnímu a družstevnímu obchodu (soukromý obchod, prodejny výrobců) se snížení sazeb daně z obrátu projeví i ve spotřebitelských cenách. Tím se posílí tendence k poklesu cen nepotravinářského zboží, která se v současnosti teprve začíná prosazovat.

Prognóza dalšího vývoje spotřebitelských cen

Cenový vývoj na spotřebitelském trhu je obecně — a bude i ve zbývajících částech roku 1991 — průsečíkem celé řady vzájemně propojených vlivů. *V zásadě jde o vzájemné působení rozpočtové restriktivní politiky, poklesu objemu produkce spotřebního zboží a regulace mzdových a sociálních příjmů.* Projeví se také vliv intenzity investic obyvatelstva do malé, a zejména velké (kupónové) privatizace, při níž dochází k omezování spotřeby posilujícím poptávkovým omezením. Úroveň cenové hladiny bude ovlivněna také možnostmi vývozu zboží do zahraničí. Jde zejména o vývoz zboží v rámci používání prostředků fondu tržní regulace. Cenovou hladinu spotřebitelského trhu také ovlivní postup účetního oddlužení podnikové sféry, jednak přímo možnostmi promítnout část připsaných prostředků do mezd v rámci regulace nebo v jejich ziskové složce, jednak nepřímo konkurenčním růstem poptávky podnikové sféry. *Výsledné saldo všech uvedených veličin a jeho podíl vůči výchozímu růstu cen (který odčerpá přebytečnou poptávku) rozhodne o tom, zda se i nadále udrží režim převahy nabídky nad poptávkou a poptávkového omezení trhu, nebo zda dojde k nežádoucímu zpětnému přechodu do stavu převahy poptávky, jenž by měl za následek silnou a obnovující se inflaci, resp. návrat ke stavu administrativně blokováných cen a souběžné nedostatkovosti a stínového trhu.*

Kromě uvedených základních sil se ve zbývajících částech roku 1991 nejspíše projeví některé další specifické vlivy na vývoj cen.

Od srpna t. r. lze očekávat postupný růst spotřebitelských cen rostlinných potravin tuzemského původu a později také potravin živočišných. Vyplývá to z potřeby zemědělských výrobců promítnout do cen nové sklizně zvýšené náklady z titulu všech v ekonomice vzniklých změn cenových hladin (zejména u pohonných hmot, hnojiv, zemědělských strojů, služeb ap.). *Tím se teprve vlastně dokončí úhrnné přizpůsobení makroekonomické hladiny cen spotřebního zboží vlivům působícím po 1. lednu 1991.* Přestože náklady zemědělské produkce vzrostly podstatným způsobem, možnosti jejich promítnutí do realizačních cen jsou silně blokovány existujícími poptávkovými omezeními. Lze proto očekávat růst cen vybraných produktů maximálně ve výši 10—20 %, s vlivem na úhrnnou cenovou hladinu nepřevyšujícím úroveň 3 %.

Vlivem působícím opačným směrem je pokračující pokles cen nepotravinářského zboží, poháněný dokončováním přizpůsobovacího procesu v cenách předmětů dlouhodobé spotřeby a promítnutím plného vlivu snížení sazeb daně z obrátu, o čemž jsme již hovořili. Tento pokles však bude od září 1991 ovlivňován vánoční sezónou (jistě daleko slabší než v jiných letech), jejíž nástup může vyvolat u producentů a obchodníků nepřivýklých režimu „jemného ladění“ snahy poněkud zvýšit ceny. Poptávkový prostor pro takové snahy je však prakticky téměř nulový. K dalšímu poklesu cen nepotravinářského zboží, posilovanému navíc výprodejem zásob v průběhu privatizace, může dojít počátkem roku 1992.

Od 1. října 1991 dochází ke zvýšení maximálních cen elektrické energie pro domácnosti o 70 %, naplňujícím program postupného přibližování cen elektrické energie dlouhodobým skutečným nákladům. Efekt této změny by měl ovlivnit úhrnnou cenovou hladinu spotřebitelského trhu jednoprocenním zvýšením.

K 1. lednu 1992 dojde v oblasti bydlení pouze k tzv. nultému kroku řešení problému nájemného ve státních bytech, tj. k vyčlenění služeb spojených s bydlením a k jejich účtování zvláštními částkami. Výsledkem by mělo být zhruba osmdesátiprocentní zvýšení průměru celkových úhrad za užívání bytu. První zvýšení cen, které se dotkne základního nájemného ve státních bytech, má vstoupit v platnost k 1. 7. 1992.

Ze všech těchto souvislostí lze vyvodit, že úhrnná cenová hladina spotřebitelského trhu

by měla za období II. pololetí roku 1991 dále pomalu stoupat nejvýše o celkové 2—4 body. Výsledná úroveň inflace v prosinci 1991 ve srovnání s prosincem 1990 by tudíž neměla překročit 55 %. Po maximální úrovni dosažené v lednu 1992 (vliv centrálních opatření v cenách a možné částečné či úplné deregulace mezd k 1. 1. 1992) by mělo následovat zpomalení růstu, popřípadě stagnace cenové hladiny spotřebitelského trhu, vyvolaná likvidací nadměrných zásob a dokončováním přizpůsobení cen nepotravinářského zboží.

Při splnění programových kroků v liberalizaci cen bude počátkem příštího roku zhruba 95 % cen určováno přímo trhem bez regulačních zásahů státní správy. Mírnějším tempem bude pokračovat proces odstraňování cenové regulace, jež bude v této fázi omezena v podstatě pouze na tzv. veřejné statky (doprava, spoje, energie) a na sociální priority (nájemné, zdravotnické výrobky a služby). Rozhodujícími faktory deregulace i těchto zbývajících cen jsou vznik soutěžního prostředí, postup privatizace a přinejmenším vyrovnaný vztah nabídky a poptávky. I při celkové deregulační tendenci však nelze v roce 1992 ještě vyloučit případné vyhlášení dočasné regulace cen u zboží, u něž dojde k makroekonomicky významnému monopolnímu, kartelovému nebo jinému ohrožení trhu.

Vývoj cenové hladiny bude i nadále obecně řízen vývojem základní makroekonomické veličiny, již je míra převahy agregátní nabídky (souhrnu zboží) nad agregátní poptávkou (souhrnem peněz). Na vztah obou agregátů bude působit především síla monetární restriktivní politiky se svou rozpočtovou složkou, jinak řečeno vztah mezi vývojem produktu a peněz v ekonomice; dále rychlost otevírání ekonomiky a vzniku soutěžního prostředí; a konečně vnější vlivy odrážející se především ve vývoji platební bilance. Na vývoj dílčích cenových relací budou působit jak faktory, které vstupují do nákladů přímo (daně, mzdy, kursy, cla, ceny dovozu), tak i nepřímé vlivy ovlivňující vztah nabídky a poptávky. Jde jednak o rychlost privatizace, dále o míru oslabování tržních výhod prodávajících a kupujících v monopolním postavení a konečně o vliv oddlužovací operace v podnikové sféře.

Za příznivého vývoje makroekonomických veličin, kdy nedojde ke zvratu poměru agregátní nabídky a poptávky na jednotlivých segmentech domácího trhu ČSFR včetně trhu spotřebitelského, lze očekávat, že míra inflace na spotřebitelském trhu v roce 1992 se již poněkud přiblíží situaci v plně stabilizovaných evropských ekonomikách. Poměrně křehká převaha agregátní nabídky nad agregátní poptávkou, zranitelná ambicióznější politikou státních výdajů, sníženou schopností podniků přetvořit peníze v efektivní nabídku, resp. prohloubením hospodářského poklesu, však bude ještě delší dobu rizikovým prvkem. Podobná rizika plynou také z monopolizace a kartelizace hospodářských struktur a v neposlední řadě i z dosavadní lability státního uspořádání.

SUMMARY

Consumer Prices — Reflections and Forecasts

This article analyzes the development of prices in Czechoslovak consumer market after liberalization from January 1, 1991. There is comparison of hypothesis about stages of price adaptation and actual results in various kinds of foodstuffs and industrial goods from January to August 1991. Special interest is devoted to factors influencing absence of third stage of price development after their liberalization — significant decline of prices. Author also analyzes differences between indices of consumer prices in Czech and Slovak republics, influence of reduced rates of turn-over tax on price level and finally predicts price development to the end of 1991 and possible directions in 1992.